

धर्मशास्त्रवाङ्मयस्य एकमवलोकनम्

मैत्रेयी गोस्वामी

सहायकाचार्या संस्कृतधर्मशास्त्रविभागः
कुमारभास्करवर्मसंस्कृत-पुरातनाध्ययनविश्वविद्यालयः
Email: maitreyee.sarma87@gmail.com

शोधसारः

वेदानुमापकत्वेनैव धर्मशास्त्रस्य प्रामाण्यम् । समाजशास्त्रत्वेन अस्य प्रसिद्धिः सर्वविदिता अस्ति। समयानुसारं सामाजिकपरिस्थितिम् अभिलक्ष्य महर्षिभिः शास्त्रस्यास्य प्रणयनं विहितम्। सामाजिकी व्यवस्था एव शास्त्रस्यास्य प्रमुखमुद्देश्यम्। धर्मप्रतिपादकं शास्त्रं धर्मशास्त्रम्। अस्य प्रमुखप्रतिपाद्यविषयो भवति धर्मः। धर्मो हि भारतीयसंस्कृतेः मूलाधारः। महानद येन समुद्राश्रितं भवति तदैव भारतीयसंस्कृतिरपि धर्ममूलका अस्ति। अर्थात् धर्मज्ञानं विना शास्त्रस्यास्याध्ययनं सर्वथा व्यर्थमेव। अतः सर्वादौ शास्त्राध्ययनात् पूर्वमेव तदर्थज्ञानं कर्तव्यम्। सामाजिकस्थितिसुदृढये शास्त्रस्यास्य नितान्तमावश्यकमस्ति। समाजे जनाः कथं सुभगं सुखितजीवनयापनं कुर्वन्ति तदर्थं शास्त्रेऽस्मिन् विविधनियमाः वेदाधारेण प्रणीताः सन्ति। समयानुसारं सामाजिकस्थितिं परिलक्ष्य लोकानां कृते नियमप्रणयनमेव शास्त्रस्यास्य परमं लक्ष्यमभवत्। अतः सर्वादौ शास्त्रस्यास्य कीदृशं स्वरूपं, कश्च तस्य प्रतिपाद्यविषयः, कै च तत्र विभागाः सन्ति अवश्यमेव ज्ञातव्यम्।

कूटशब्दाः धर्मशास्त्रम्, धर्म, महर्षिभिः।